

VLADIMIR NABOKOV

Konuş, Hafıza

Tekrar Ele Alınmış
Bir Otobiyografi

Speak, Memory
An Autobiography Revisited

ÇEVİREN Yiğit Yavuz

i l e t i ŝ i m

Beşik bir uçurumun üzerinde sallanır ve sağduyumuz bize, varoluşumuzun iki ebedi karanlık arasındaki kısa bir ışık çakmasından başka bir şey olmadığını söyler. Bu iki karanlık birbirinin tıpatıp aynısı olsa da, insan kural olarak, doğum öncesindeki uçuruma, (saatte dört bin beş yüz kalp atışı hızla) yetişmeye çalıştığı diğer uçuruma nazaran, daha serinkanlı şekilde bakar. Lakin, kronofobik¹ bir genç bilirim, doğumundan birkaç hafta önce evdeki kamerayla çekilmiş filmleri ilk kez gördüğünde, adeta paniğe kapılmıştı. Fiiliyatta şimdikiyle aynı olan bir dünyaya görmüştü –aynı ev, aynı insanlar– ve sonra kendisinin bu dünyada var olmadığını, kimsenin de o yok diye kederlenmediğini fark etmişti. Annesinin üst kat penceresinden el salladığını görmüş, bu tanıdık hareket onu, gizemli bir vedaymışçasına rahatsız etmişti. Ama en çok korktuğu şey, verandada tabut misali, kendini beğenmiş, mütecaviz bir havayla duran, gıcır gıcır bebek arabasıydı. Onun bile içi boştu; sanki olayların akışı tersine dönmüş de, kendisinin vücudundaki tüm kemikler parçalarına ayrılıp dağılmış gibi.

1 Kronofobi / *chronophobia* : Zamanın ilerleyişinden ya da genel olarak zamanın kendisinden korku duyma hali.

Gençler, bu tür vehimlere yabancı değildir. Yahut başka türlü söylersek, başlangıcın ve bitişin çoğu zaman yeniyetme bir tarafı vardır; saygıdeğer ve katı bir din tarafından yönetilmedikleri sürece. Tabiat, yaşı kemale ermiş bir insandan, yolculuğun başını ve sonunu, tıpkı bu ikisi arasında görülen olağanüstü hayaller gibi, umursamazca kabullenmesini bekler. Hayal gücünün, ölümsüzlerin ve olgunlaşmamışların tattığı o yüce hazzın, bir hududu olmalıdır. Yaşamdan tat almanın koşulu, onun tadını haddinden fazla çıkarmamaktır.

Bu gidişata isyan ediyorum. İsyanı dışarıya taşıyıp, dünyevi tabiatımı kazıklar arasında zapt edesim var. Zihnim şimdiye kadar, hayatımın iki yanını tutmuş kişilik dışı karanlığın içinde, en solgun kişisel parıltıları ayırt etmek için muazzam çabalar gösterip durdu. Bu karanlığın tek sebebinin, beni ve derisi soyulmuş yumruklarımı zamansızlığın özgür dünyasından ayıran zaman duvarları olduğu inancı konusunda, vücutları en çığ renklerle boyanmış vahşilerle hemfikir olmaktan hoşnutum. Düşünce içinde geriye doğru seyahat ettim –ben gittikçe, düşünce umutsuzca inceliş azalıyordu– ve uzak bölgelerde el yordamıyla bir çıkış yolu aradım, ama sonunda anladım ki, zaman hapisanesi küreseldir ve buradan kaçış yoktur. İntihar etmek dışında her şeyi denedim. Beni alelade bir hortlak sansınlar da, ben anamın rahmine düşmeden önce var olan ülkelere gizlice sızayım diye, kimliğimi başımdaki şapka gibi kendimden ayırverdim. Daha önceki yaşamlarında, Roma'nın yollarında ulaklık eden bir köle ya da Lhasa'nın¹ söğütleri altında gezinen bir bilge olduklarını hatırlayan pek ciddi romancı hanımların ve emekli albayların alçaltıcı arkadaşlığına, zihni tahammül gösterdim. Bir anahtar, bir ipucu bulmak için en eski rüyalarımın altını üstüne getirdim; bu arada peşinen söyleyeyim, Freud'un bütünüyle kaba, pespaye, ortaçağ işi dünyasını; o tuhaf cinsel simge arayışlarını (Shakespeare'in eserlerinde Bacon'a ait akrostişler aramak gibi bir şey bu²), küçük embriyon-

---

1 Tibet'in başkenti.

2 Shakespeare'in eserlerini aslında Francis Bacon'ın yazdığı, sıklıkla dile getirilmiş bir iddiadır.

cukların doğal kuytuluklarından anne-babalarının aşk hayatını takip ettiklerini falan hiçbir şekilde kabul etmiyorum.

İlk bakışta sınırsız gibi görünen zamanın, bir hapishane olduğunun önceleri farkında değildim. Çocukluğumu soruştururken (ki bu, kişinin ölümsüzlüğünü soruşturmaya yakın bir şeydir) bilincin aralıklı parlamalarla uyanmaya başladığını görüyorum; bu parlamalar giderek sıklaşıyor, sonunda ısıltılı algı blokları biçimleniyor ve hafıza için, pek de güvenli olmayan bir barınak oluşturuyor. Sayıları ve konuşmayı hemen hemen eş zamanlı olarak, çok erken öğrenmiştim, ama benim ben olduğum, anne-babamın da anne-babam oldukları içsel bilgisine ulaşmam, onların yaşının benim yaşım ile olan ilişkisini keşfetmemle doğrudan bağlantılı şekilde, sonradan gerçekleşti. O vahiy ânı hakkında düşündüğüm zaman, hafızamı hemen, kuvvetli gümüşüğümün kat kat yeşil yapraklar üzerinde bıraktığı yuvarlak ışık benekleri dolduruyor ve bu görüntüye dayanarak vardığım hükme göre, söz konusu hadise, yaz sonu kır evimizde kutladığımız annemin doğum günü olabilir; bazı sorular sormuştum ve aldığım yanıtların önemini kavramıştım. Bütün bunlar evrimsel tekrar¹ kuramına uygundu; en eski atamızın beyninde refleksif bilincin ortaya çıkmasıyla birlikte, mutlaka zaman duygusu da doğmuş olmalı.

Böylece, kendi yaşımın yeni açığa çıkmış taze ve biçimli formülü, yani dört; babamın ve annemin formülleri olan otuz üç ve yirmi yedi ile karşı karşıya geldiğinde, bana bir şey oldu. Muazzam bir canlandırıcı şoka maruz kaldım. İkinci kez vaftiz ediliyormuşçasına, elli ay önce Yunan Katolik Kilisesi'nde feryat ederek suya batıp çıkışımdan daha ilahi bir tarzda, yarı suya batmış, yarı Viktor olarak, (eski bir âdet gereğince aralık bir kapının ardında durmak zorunda kalan annem, beceriksiz başpapaz Peder Konstantin Vetvehitski'nin hatasını düzeltmeyi başarmıştı²) kendimi birden ısıltılı ve hareketli bir ara-

---

1 Evrimsel Tekrar / *Recapitulation*: Bireyde, kendi türüne ait tarihsel biyolojik gelişim süreçlerinin tekrarlanması.

2 Bu kapalı ifadeden, yazarın yanlışlıkla "Viktor" adıyla vaftiz edilmek üzere olduğu anlaşılabilir.

cın içinde bulmuştum ki, bu araç saf zaman elementinden başka bir şey değildi. İnsan bu elementi –denize girenlerin parıldayan suyu paylaşması gibi– kendisi olmayan, ama ona zamanın ortak akışı içinde eşlik eden yaratıklarla; sadece insanın değil, maymunların ve kelebeklerin de algılayabileceği, uzamsal dünyadan hayli farklı bir çevreyle paylaşıyordu. O lahzada, sol elimi tutan, yirmi yedi yaşında, beyaz ve pembe, yumuşak bir elbise içindeki varlığın annem; sağ elimi tutan, otuz üç yaşında, beyaz ve altın sarısı, sert bir elbise içindeki varlığın da babam olduğunu, keskin biçimde idrak ettim. İkisi aynı anda ilerlerken, ben aralarında kasıntılı kasıntılı duruyor, sonra tırıs adımlar atıyor, ardından yine kasıntılı edama dönüyordum; böylece bir ışık beneginden diğerine, bir patikanın ortasında yürüyorduk ve şimdi bu patikanın, Rusya'nın eski St. Petersburg vilayetindeki Vayra kır malikânemizin parkında bulunan, kıyısına dekoratif meşe ağaçları dikilmiş yol olduğunu biliyorum. Doğrusu, şimdiki ücra, yalıtılmış, neredeyse ıssız zamanımın çatısından bakınca, kendimi o küçük halimle, 1903'ün Ağustos ayında, duyarlı bir yaşamın doğuşunu kutlarken görüyorum. Sağlı sollu elimi tutanlar daha önce çocukluğumun bulanık dünyasında, başka şefkatli karakterler olarak yer almış olmalıydı; fakat şimdi babamın kıyafeti, yani Atlı Muhafızlar'ın şaşaalı üniforması, göğsünün ve sırtının üzerinde yanan pürüzsüz altın zırhın şişkinliğiyle güneş gibi belirmişti ve ben, takip eden birkaç yıl boyunca anne-babamın yaşlarıyla çok yakından ilgilenmiş, yeni kol saatinin doğru çalıştığından emin olamayıp saatin kaç olduğunu soran tedirgin bir yolcu gibi, hep bu konuda bilgi edinmeye çalışmıştım.

Belirtmeden geçmeyeyim, babam askerî eğitimini ben doğmadan çok önce tamamlamış olduğuna göre, eski alayının süslü giysilerini, şenlikli bir şaka yapmak amacıyla giymişti. Demek tam bilince erişimin ilk kıvılcımını bir şakaya borçluyum; bunda da evrimsel tekrara dair anlamlar saklı, zira dünya yüzünde zamanın varlığını fark eden ilk yaratıklar, aynı zamanda, tebessüm edebilen ilk yaratıklardı.